

11. 11. 6. 9.

արված Գնել բնով վրա փոքր-ուսական լեզուով պիտաները: Առաջին ամսանակներում փոքր-ուսական բարբառով բնական գրառները արգելված էին:

Լուսմ ենք որ էշմախնը վառարացրել է լինել ընդհանուր հայոց ուսուցչական ժողովի պատասխան յանձնարարից մշակված պրոգրամը:

ԱՐՏԱԳԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

ՆԱՄԱԿ ԹԻՒՐԻՍԱՅԻՑ

Կ. Պոլսի, 28 նոյեմբերի

Կատարարված եմ գուցէ դեռ երկար ան բանալայն խնդրեր անցնել որ միջանկյալ է հիւանդին, բայց դո՛ւ եմ բարեկամարկեց, որոնք միտ յաճախում են ինձ և տեղակա պատմութիւն լուր անցրելին. այդ անցրելի մէջ ի հարկէ ամենից վերադարձնող պատրիարքի հրաժարական խնդրին է Ամիր 26-ին ազգային ժողովի մէջ նրա և կայանում Ներսէսի տուած հրաժարականը ընդունելու կամ չընդունելու համար. պիտի ասած ձեռք, որ թէպէտ այդ ժողովի երեսփոխաններ թիւը ցուցակի մէջ 140 է, բայց իսկական մէջ միշտ ու ակելի է քան 70—80, որոնց նիստերին ներկայ գտնուողներ, որպէս էլ արտաքին վրձն լինեն այն նիստերը, տօրարականար 25—30 մարդից աւելի չեն լինում: Վատնորդ պիտի էլ հասկացած թէ ինչ կարելու լինի է տուած Ներսէսի հրաժարականը, երբ նորա պատճառաւ նոյեմբերի 26-ին ներկայ են գտնուում ամբողջութեամբ 80 հոգի երեսփոխաններ. այդ դեռ հերքել չէ, այլ բոլորն են նորոգեալ բազմակի կանայք և օրհորդներ իրանց ազգի հովիտի հրաժարականի դէմ յորդեցելու. եթէ միայն ընդունաւ լինի ժողովից այդ հրաժարականը: Երկու երեսփոխան միայն բացակայ են գտնուում. դրանք են Ստեփան Գալստիսեան և Քրիստոսաստուր. այս երկու վատ մողէները առաջուց ազդարարում են, որ կատարել ժողովուրդը վրէժնուցիլ պիտի լինի իրանց եթէ նորա աչքին ուր և իցէ երեսն այդ օրը:

Բացվում է նիստը, հենց սկսում են վիճարարութիւններ, յանկուծ ներս է գալիս ամուսնաց լուսկաններ և կայապահմաններ խուսը բազմութիւն գաւառական հայերի, որոնք ներկայացուցիչներ են ուղարկվում մօտ հարկի հազար հոգի գաւառացիների կողմից, որ չէ թողնեն Ներսէսի հրաժարականի ընդունվելը, որովհետեւ հաւկանակ դէպքում գաւառացիները որոշել են տունը խուսեցել այլ կարգ և գնուել նորա մէջ Ներսէսին իրանց ուսերի վրա բերել պատրիարքարան, որ չարանակն նա անկողի կը դրաժմանները ազգային զործունէական մէջ:

Երեսփոխանները և բոլոր ներկայ գտնուողները իսկույն դաժանաբար են բռնկի ծանրութիւնը, փանտրող արտատրուի սպառնալ են եկաւորների խօսքին: Այդ ժամանակ յայտնի դէպքունցի գործի Բարութիւն Զարեանի կանգնում է եկած խորհրդի մէկի առաջ և դարձեալ առանց չընչուցի բաց է անում այլ թուղթ, որի երկարութիւնը տասը կանգուն է լինում: Այդ բազմակի թուղթը իսպառ սեղրած է լինում մօտ իննը հազար ստորագրութեամբ արտատրուցի, որոնց մէջ ամենից առաջ լինում է Երան Բարութիւն Զարեանի անունը: Այդ ծրարից յետ բացվում են միտ ծրարից մէջ, ետքի, ուրիշ հազար ստորագրութիւններով և կը բոլորը փակում են ժողովի մէջ, գաւառացի խուսը բազմութիւնը պարզակամ է. շիցցէ Ներսէս պատրիարք, պատրիարքը մշտական և անփոփոխ: Այդ ձայների հետ խառնվում են կանանց և օրհորդների ձայները, որից յետ Ներսէսի դէմ որդաբով բոլորը Մերէն-Գուլի, Բեյեան, Եւստոֆեան և ուրիշ խորհրդի երեսփոխաններ, իսկույն փոխելով տունը, բռն են տալիս թէ, Կ. Պոլսի հայոց ազգային ժողովը չէ կարող ընդունել Ներսէս պատրիարքի հրաժարականը: Գլանի դի, փանի դի և մի քանի էլ վասն դին են չարկողը: Ներսէսի արտահաւարութիւնները մէջ բերելու համար Ապոլոնով կը մի կողմից Կ. Պոլսի «մեծամեծներ» գրառները, «պատմարկներ» և «ազգայնական» ազգի ամենամեծ ճգնաժամի մէջ պատրիարքի դէմ անկում: «Իրիւնդի», «Երիւնդի» «Իրիւնդի» նորան և նորա հետ էլ հայոց հարցը, Կ. Պոլսի

մէջ միշտ երեսից ընկած ինձ «մեծները» հայրենասիրութեան և արեւելեան դիւցազներ են ներկայանում: Թող չը վշտանայ շատերի «հայրենասիրութեան» գրովայնից սիրը. ne ace to dlectit, ԿՊՈ 303070....

Հիմա մնացել է հարցը միայն նրա մէջ թէ Ներսէսի հրաժարականը պիտի ստորագրէ ինքը Կ. Պոլսի թէ ոչ, որովհետեւ չը նաեւելով ազգի ամենաշնորհ ցանկութեան չը բաժանվել իրանց սիրած պատրիարքից, դարձեալ սուլվանը կարող է հրաժարեցնել պատրիարքը, երբ նա իր հրաժարականը տուել է այս անգամ ուղղակի կատարութեանը: Բայց այս կողմից էլ շատ ուրախակի լուր կարգացի այս վարկերին ինձ մօտ «Phare du Bosphore» թարմ համարի մէջ, որտեղ ասվում էր թէ մեծ վիպիղը հրաժարագիր է ուղարկել հայոց պատրիարքին իր մօտ գալ կարելու գործի վրա խօսելու համար: Երևում էր որ կատարութիւնը տեսաւ մայրաքաղաքի հայերի խլատուններ և որոշեց չընդունել հայոց պատրիարքի հրաժարականը: Այն հիմա է որ գաւառացի հայերի պատրաստած այսպիսի մի ամուր հիմք վրա կանգնած, Ներսէսը պիտի յաճախուի իր հրաժարականը յետ անելու: մէջ կատարութիւնը, մննել որ չը տայ իր հաւատութիւնը այն ինքն կէտերի վրա, որոնցով պատճառարան էր պատրիարքը իր հրաժարականը և որոնց մասին անհայտները արդէն արդէն ձեռք: Մեծ յոյս կայ, որ պատրիարքը առած այս դէմնատարացիան կունենայ իր արդիւնքը:...

Մտաւայ մեղ ասել և այն հետաքրքրի լուրը, որ Կ. Պոլսի էֆէնդիների և հարուստների մի խումբ երկի գնացել են խաւարէլ պատրիարքի մօտ խնդրելու նրան, որ չը հրաժարուի իր պաշտօնից, որի մէջ այսուհետեւ խոտանում են օգնել նրան ամեն աշն իր իր ակաւն օգնու: Թէ ինչն էր օգնու: Այն այսպէս են սրբա և այսպէս է սրբա ազգայնութիւնը. երբ պատրիարքը ներսը ընկած էր դիտել որովայն իր ապրուստը անգամ հայրենիքի, այդ ժամանակ ոչ ոք չէ մօտնում նրան, կարծելով թէ նա մի ընկած մարդ է, որը էլ ոչ մի կողմից խախտույ չէ կարող գտնել իր երեսնակցական հայկական հարցը վախճանի հաղթանակը համար, իսկ երբ տեսնում թէ այսպիսի զորդիւններ ընկաւ այդ չընկած և անօգնական մարդի համար, երբ տեսնում եւրօպական դեսպանները, թէ իրանցիկներն այդպիսի պարտավորւել այդ չընկած և անօգնական մարդի, երբ տեսնում մանաւանդ նոյն իսկ իրան Թիւրքիայի կառավարութիւնը մեծ արտակարգութիւն մէջ Ներսէսի հրաժարականի պատճառաւ, այդ ժամանակ էֆէնդիները մէջքը երկու թիւղթով գալիս են Ներսէսի ոտերը ընկնում հարկաւ ու մէջ չորսը բորթիւններ անելով:

Այսօր Կ. Պոլսի հայ և ֆրանսիական լրագիրները մէջ յայտարարութիւն տալից, որ մի երկրապագայ յայն բիշէլ պիտի դատաւարութիւն անէ վաղը յայտնի (Այլուրեւ) ասված ժողովարարում հայոց գրականութեան ծայրնա մի «Histoire de l'origine de la litterature armenienne» առնուով: Առաջին անգամ է մի այսպիսի հանելի սիրտը արվում ինքնահասան յոյժաց կողմից հայ երկրասարգութեան, վաղուցից ոչ թէ անկողնի մէջ, այլ եւ դառաղով միջ էլ պատկած լինել, միտադրել եւ անուշտ ներկայ գտնել վաղը այդ գաւառականներ, հայասեր երկրասարգ յայնի հազար շնորհակալութեան սեղմուել համար առաջան երկրասարգութեան կողմից: Բայց չը լինի թէ այս մասին էլ արտնչել ինձ դէմ ձեռք մի «Հայրենասիր» լրագրի համարիւններ «ով է նորան իրաւունք տուել մեր կողմից շնորհակալութիւն յայտնելու» անելով:...

Գրիգոր Նիկողոսեան

ՆԱՄԱԿ ԹԻՒՐԻՍԱՅԻՑ

Յէլթան, 1 նոյեմբերի

Բաճախ Մեծ ու փոքր Հայաստանէն թղթակցութիւնը, տեղեկացութիւնը և վիճակարարութիւնը կը հրատարակուին ազգային և օտար թերթերու միջոցաւ. իսկ ի կիլիկիոյ դուռ ուրեք անշան համակարգութիւնը տեղի կունենան, շատ անգամ թիւր տեղեկութեանը, և ընդհանրապէս բողբոջական միտադրակ և Անիկաթի Բաճախի կայսրով: Այս կարեորագրն երկիրը ամեն ոք գիտէ թէ յայտնաբերութեան և զարգացման պէտք ունի, թէ էլ պատկան անդ օրինակը և ձեռնահասան

ուսմիւրդներ, անանապարակս հաստատակ ժողովներ, եւրօպական զարդերից երաժաններ հայ մանուկներ, ազգային կրթական հաստատութիւններ. թէ հարկ է հայկական յատուկ դրշում և եւրօպական քաղաքակրթութեանը անոր անտեսական ու բարդական վերքեր բռնել, հարկ է մանաւոր պատմութիւններու ձեռք խիստ բնելն այս ժողովրդին չքարոթիւն պատճառները, անոր վարքն ու բարքը, առաքնութիւն, ինչպէս և զեղծմանց չարատիքները. առաջին առնուլ կրօնափոխութեան արշաւանք որ անդիտողները կը դառնայ հետզհետէ, ի մանաւորի եկեղեցականաց ապիկարութեան պատճառաւ և ով զազափար ունի այս հոգեւորականաց վիճակի վրայ:

Պարո ընկերութեան շնորհիւ միտադրող այսօր կիլիկիոյ ամեն նշանաւոր և անշան քաղաքներու ու զեղծու մէջ մեծ և փոքր երկես վարձարները ունեն, որոցմէ կըստ միտադրող միտանող ամենը, ոչ միայն հայրութեան սիրտն ու զգացումը կը վիրաւորեն, այլ և մեր ամենա-նորական հաստատութիւնները իրեն անհաւատութեան վայր կը նկատեն ու կը հռչակեն Հայրաւ ստացած պատմութիւններն մին, հանդիսարար որ մի ի Մարաշ թիւրքաւոր ունեցողաց ստեղ, յանդիման է բուելու թէ «Անհատութիւնը կործանեց միայն Շահապարան վարձարները, և այլն»: Ինչպէս որ կը վարկեն բողբոջական, անանցիմ տաճարապետի ակելի վատութեանը լատիկը և լատիկանակ հայ կաթիլները հայրութեան կենսական տարիքը կը սպառնան: Արդէն մայրենի լեզու և հայրենի տարիք տեղ տեղ ի վաղուց կորստած են, բնագոյով և եկեղեցիով միայն հայ են նոցա:

Մենք կը բերկրեմ կիլիկիոյ հին և սիրալի աւերակայ վրայ. հայ փշտակարաններով լի աշխարհ մէջ են կը զոլեմ, երկրագործութեան, վաճառականութեան և ամեն տեսակ արտադրութեանց յարաբարան և արանկի զիբ մ'ունեն, և այլն. բայց ամառից են անոր կիսաւոր ու անչքացեալ վանքերը բարկակարելու. հայոց ամառի զաւորներ, ընդարձակ և նովաստ բարձրասուն զաւրկութիւններ անմակ, իսկ նովաններն ու հանքաւոր լեռները տոկաւ առ տակաւ գաղթականաց և առաջակ չընդգնեցու որդերը կը դառնան: Որք ձեռքով զնաւան են խեղճ կառուարացիք հայոց կենսին ու կացութիւնը, բաղնիքի քաղաքի զաւթարան հայոց յատկութիւնները, Արմաւի արտադրական կարգութիւնը, Ալիկիւնի Մարաշի և այլ տեղերու հայոց ճարտարութիւնը, Զեկիւնի և Հանշի տեղական անմկութիւնը և վերջապէս մի շատ տեղերու ճուշան և հարմարարութեան անանապարակի տոկոսութիւնը:

Այլայն գիտէ թէ Շահապարան վարձարներ կիլիկիոյ լուսաւորութեան համար կատարած էր անմահ բարեգործութիւն. արարել այս լուսայ տաճար այն երկրին բնմայն է ակելի պարգեւներ. որք խնամք դիւրով ու խոջն մօտք կաշխատեն ուսուցչութեանը՝ շնորհիւ Կատարական ընկերութիւնաց, ասկայն նոքա միայն կարող են երկրին վերքերը մերկապարանց ցուցնել հասարակութեան Միացեալ ընկերութեանց արդի անօրէն խորհուրդը՝ կը ջանան և պիտի ջանայ նոր սերունդը հասարակ զօրացնել և զարգեցը ոմանք կիլիկիոյ ընկերութեան արարանը կը կանգնին հետաւոր մարդ և արկնուն աչքը. բայց ներուր մեղ հարցնել թէ ապր ինչ նիւթական և բարդական ձեռնարկներ կրաւ այս ժողովրդին բարկեղծութեան համար. միթէ կաթիլիկոսական խիտ ընդարձարութիւնը այս լուսանալ ժողովրդին հաստատարութեան վրայ նոր ոյժ պիտի անկայնեմ... ոչ ապարդի գաւառական մարգորդաց հային իւր քսել էր այս Զաւալի է յայտնել թէ բովանդակ հայոց ապր զ ցարի կալի կիլիկիան անտես մնացած էր թիւր պայտի կարեւորագրն պարարաններու մէջ իսկ և ոչ նուազ ցաւ է կիլիկիոյ անարարութեանը այս առիթով Միթէ յորտաճարգը կը պակսին անդ, եթէ պատրիարքարան և վարդութեան տեղեկագրեր տուող չեն գտնուի:

Ներսէս Վարձարանի

ԱՐՏԱԳԻՆ ԼՈՒՐԻՐ

— «Journal d' Orient» լրագրին հաղորդում են Կ. Պոլսից որ դեսպանները ընդգծել են Մոսկովայի փաշայի Հայաստան ուղարկելու, բարենորոգում ներ իրադրեցու համար Մոսկովայի փաշայի ան-

ցեալը վկայում է նրա համարութեան, նրա ֆա-նատիկարութեան և զեպի զբիտոնները նրա ունեցած անուկութեան մասին:

— «Արաբ» լրագրում հաղորդւ ենք հետեւալը: «Վ. Պատրիարք հօր հրաժարան լուրը գաւառաց մէջ եւ արձապնը գտնուել, հեւայերին սկսած են գալ, որք նորին սրբաշնորհեան հրաժարական ընդունելու անհարկութեան վրա կը ոլնեն»:

— Վնգարական պատգամաւորների ժողովը նիստերից մէկի ժամանակ պատգամաւորներից մէկը միջնորդ Տիսապին խորհարդ անուանեց: Ասում են, որ միջնորդը թղթատար լինելու է ինչպէս անտարկական կայսրից միտադրող այդ պատգամաւորի հետ: Հաստատեցում են, որ ակելի խիստ կանաններ կընդունվեն ժողովը վիճարարութեանը կարգադրելու համար: Միջնորդը Տիսապ յայտնեց, որ նա ընդգծել է պարզամտութեան վիճարարութիւնների ազատութիւնը սահմանափակելու: Նրա կարծիքով, ժողովը նախագահին այդ պիտի իրաւունքներ տալը շատ վնասակար է: Տիսապի այդ կարծիքները համակարգութեան ընդունվեցան:

— Վնգի մեղ գրում են, որ վատարականի նախնայ անդադար գալիս են նոր գործերը: Ջի-նտարականներին բնակեցնում են ամբողջ նախնայի հայ զիւղերի տներում, որոնք տարիպէս են պահել և կերակրել զնտարականներին անկարգ: Ուրեմն բացի արդէն եղած ծանր հարկերից, հայ ազգայնակութիւնը վարձում է և այդ ծանր հարկը պահելով իր հաւով թիւրք զնտարականներին:

«ՄՇԱԿ» ԼԵՌԱԳԻՐՆԵՐ

ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՑ ԸՆԳԵՐՈՒԹՅՈՒՆՑ

Ս. ՊԵՏԵՐԲՈՐԳԻ 16 դեկտեմբերի «Прав. Вѣстн.» հաղորդում է որ վարչակալի Սուրբ խաչի եկեղեցում մեռել են 28 հոգի, քնառվել են 26: Զարգործութեան նպատակից որ զոդութիւնը: Ազգարանկութիւնը կախճում է հրէաներին և յայտնվում է մի իրաւ յուզում քաղաքի հեռավոր թաղերում: Արիւր կորեց մի քանի գինեաներ, խանութներ և տներ: Կարգը վերականգնեցրած է 14 դեկտեմբերի: Անհարգութիւնները վերանորոգվեցան դէպի դիւրել: Կրկին կարգը վերականգնեցրած է և շատերը կալաւարդված են:

ՄԻԿԱՆ, 15 դեկտեմբերի Ուոլհեռու առաջ թատրոնի տեղը հրաժարվել է կատարել տեղեկական յանձնաժողովը պահանջները, փոխութիւններ անելով թատրոնի մէջ, այդ պատճառով քաղաքապետի հրամանով երկկայ օրից ներկայացումներ արգելված են այդ թատրոնում: Բարձրը մնացել է առանց թատրոնների: Արտիստների դրութիւնը շատ դժուար է: Լրագիրները հաղորդում են 16 դեկտեմբերից, որ զեղծում են երբ ճալարորդի մեղատան մէջ շատ խուշը են. օրինակի համար փաճարականներից մին չը փարեց 460,000 ռուբլ մաքսային հարկ: Գաւառացիներ հեռացրած են գործից: Գտնվում են պակասութիւններ և արդարապատեւեան միտարարութեան վարդութեան գործերում: Վերացված է այն օրերը որով արգելվում էր օրեգրել սեփական անհաւարական երկնանքներ:

Ս. ՊԵՏԵՐԲՈՐԳԻ, 16 դեկտեմբերի Պետական լուսնի 5% տոմսակը առաջին շրջանի արժէ 93 ր. 50 ֆ., երկրորդ 90 ր. 50 ֆ., երրորդ 91 ր., չորրորդ 90 ր. 25 ֆ., հինգերորդ 90 ր. 37 ֆ., ներքին 5% տոմսին փոխառութեան տոմսակը արժէ 223 ր. 50 ֆ., երկրորդ 215 ր. 50 ֆ., արեւելեան տոմսին փոխառութեան տոմսակը արժէ 90 ր. 25 ֆ., երկրորդ 90 ր., երրորդ 90 ր. 12 ֆ., ակելի 7 ր. 83 ֆ.: Խուսաց 1 ռուբլ Լոնդոնի վրա արժէ 25,28 պէնս, 100 ր. շամբ ռուբլի վրա 215 մարկ 25 պէնս: Բօրային տրամադրութիւնը հանգիստ է:

Խրագիր—հրատարակող ԳԻՐԳՈՐ ԱՐԵՐՈՒՆԻ